biblioteca școlarului

ION AGÂRBICEANU

FEFELEAGA

Litera

biblioteca școlarului

Ion
AGÂRBICEANU

FEFELEAGA

Litera
INTERNAȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE

E o mică schiţă, scrisă cu mai multă îngrijire de limbă şi de stil, de cum obişnuieşte acest minunat povestitor, şi în care se revelă cu o putere din ce în ce mai mare o întunecată şi adâncă imaginaţie. Într-însa, Agârbiceanu ne povesteşte ultimele clipe ale unei biete babe — baba Mâia — care boleşte singură într-o căsuţă de la o margine de sat şi moare încercând zadarnic să pună mâna pe luminiţa (noi am zice: lumânărica), pe care i-o pusese alături, împreună cu chibriturile, fiica ei, Salvina, când plecase după muncă la oameni. Mult timp plouase şi, neavând de lucru, Salvina, fată bătrână, trebuise să rămână cu ea în casă, fără nici de unele. Greu apăsa asupra bătrânei vremea rea, mai cu seamă că simţea cât se săturase fiica ei de această bolire; dar iată vine vremea cea bună, afară se vede soarele, Salvina pleacă lăsându-i lapte de băut şi „luminiţa", iar baba îşi simte sufletul cuprins de-o bucurie, de-o nădejde, de-un dor de viaţă, ce parcă are să i se împlinească; bea lapte, se simte întremată, colindă cu mintea uliţele satului, vorbeşte cu cutare şi cu cutare despre viaţa din sat, din care o smulsese boala — o simte iar în juru-i — e o fericire nespusă pentru ea, că mai poate atinge măcar cu gândul *realitatea: drumul, casele, oamenii, cerul, soarele... Dar în mijlocul acestei neaşteptate vieţi, moartea venise pe neaşteptate; şi zadarnic întinde acum mâna după lumânărică: bătrâna se rostogoleşte din pat şi moare, în odăiţa mică, întunecoasă şi părăsită, în care, cu o clipă mai înainte, pătrunsese parcă toată bucuria vieţii, cu nesfârşitele ei speranţe şi doruri. Această analiză sufletească, atât de originală şi atât de simplă, nu-şi poate găsi perechea decât în scrierile lui Tolstoi, neîntrecutul descriitor al ultimelor momente ale vieţii.*

Mihail DRAGOMIRESCU, Luminiţa *de I. Agârbiceanu, în* Convorbiri literare*, III, nr. 1, 25 ianuarie 1909.*

Peste întreaga operă a lui Agârbiceanu se ridică... două din povestirile sale: Luminiţa şi Fefeleaga.

În Luminiţa asistăm la clipele din urmă ale babei Mâia, uitată de vreme şi de moarte, uscată, gârbovită; de teama iadului n-are altă dorinţă decât să poată aprinde luminiţa sfântă înainte de a muri; începând să se stingă din picioare şi fără să fie bolnavă, i se păru că devine tot mai uşoară,

că se urcă parcă în văzduh ca pe o aripă; întinzând atunci mâna grăbită spre luminiţa de ceară, baba răsturnă ulcica, aşa că muri fără ultima-i mângâiere.

În Fefeleaga e schiţată viaţa unei femei nenorocite, ce-şi agoniseşte bucata ei de pâine muncind cu Bator, un cal tot atât de bătrân şi de nenorocit ca şi dânsa. A muncit astfel din greu până ce şi-a îngropat bărbatul şi cei cinci copii, rând pe rând; nemaiavând apoi pentru cine munci, Fefeleaga şi-a luat calul de căpăstru şi s-a dus cu el la târg, ca să-l vândă. Cu banii primiţi, s-a întors în sat să împodobească sicriul celei din urmă copile moarte. Prin duioşie, prin fineţea observaţiei, prin intuiţie psihiologică, amândouă schiţele sunt strajele înaintate ale literaturii lui Agârbiceanu.

E. LOVINESCU, Literatura Ardealului. Cu prilejul povestitorului I. Agârbiceanu*, în* Convorbiri literare*, XLIV, nr. 7, septembrie 1910.*

Tratând aceste conflicte tragice şi dezvăluind rănile grele lăsate de război, Agârbiceanu s-a aşezat ca observator în centrul epocii noastre. Povestirile sale te captivează, te tulbură, te înalţă, te întăresc sufleteşte. Durerile morale ale altora, autorul le simte ca pe ale sale, le-nţelege adânc şi le redă cu sinceritate. Ai crede că dintr-un respect religios pentru suferinţele — văzute, nu născocite — ale semenilor săi, Agârbiceanu se fereşte de orice meşteşugire, ca de o profanare... Eroii săi au inimi viteze (clasă sănătoasă!...): rănile cele mai grele sfârşesc prin a se cicatriza. În sufletele întregi, suferinţele morale au putere elementară, dar şi forţele regeneratoare nu se lasă mai prejos...

Îl numesc diletant pe Agârbiceanu, fiindcă operele sale nu sunt scrise cu maxima încordare a minţii şi a sufletului, ci în ceasurile pe care i le-au lăsat libere alte ocupaţiuni şi preocupări...

Dacă durerile de după război ale Ardealului — pe care în mod firesc atât de bine îl cunoaşte — el le-ar studia oarecum ştiinţificeşte, strângând material, dacă apoi, izolându-se pe vreun an de zile, ar organiza acest material în cadrul unui roman şi ar scrie acest roman chibzuind, meditând, frământându-se şi şlefuind fiecare rând, atunci ar crea o operă de scriitor de vocaţie, o operă care ar rămâne vie pentru generaţiile următoare.

Dar şi aşa cum este, opera sa stă, în literatura noastră actuală, pe planul întâi; iar prin sinceritatea simţirii sale şi prin nobleţea sa morală, Agârbiceanu întrece pe toţi ceilalţi scriitori de astăzi".

H. SANIELEVICI, Citind pe Agârbiceanu*, în* Adevărul literar şi artistic*, VI, nr. 234, 31 mai 1925.*

Ion Agârbiceanu este scriitorul care, alături de Sadoveanu, a oferit cu

generozitate — timp de peste o jumătate de secol — o bogată şi substanţială literatură mai multor generaţii de cititori. Această literatură — în ceea ce are ea mai revelator — vine parcă din însuşi izvorul inepuizabil al spiritului popular, are ceva din aureola acelui epos anonim în care trăiesc, sintetizate, trăsăturile esenţiale, specifice omului din popor, experienţa lui de viaţă.

Povestitor prin excelenţă, Agârbiceanu e un maestru al genului scurt şi tocmai această parte a operei sale îl defineşte cel mai adecvat şi ne obligă să-l recunoaştem ca pe un mare poet al vieţilor umile, al durerilor înăbuşite*, al unei lumi ce-a trăit în bună măsură într-un fel de împărăţie a întunericului, ca să folosim expresia lui Dobroliubov. Aici, în povestire, Agârbiceanu — cu toate că e atât de legat de anumite împrejurări locale şi de o anumită epocă — are multe afinităţi cu scriitori ruşi, ca Gogol, Tolstoi, Cehov, Gorki, a căror concepţie şi viziune de adâncă umanitate şi poezie l-au impresionat în mod hotărâtor. Scriitorul ardelean cunoaşte şi el, ca şi ceilalţi mari povestitori, secretul naraţiunii, acea artă subtilă şi durabilă a evocării concentrate, a sintezei dintre epic şi liric, în care materialul de viaţă se ordonează în modul cel mai firesc în vederea unei maxime eficienţe artistice. Ştie să înfăţişeze, cu elemente puţine, viaţa şi destinele omeneşti cu acel farmec aparte pe care îl posedă numai personalitatea scriitorului profund umanist. Şi un astfel de scriitor este Agârbiceanu. La el emoţia estetică nu poate fi despărţită de atitudinea etică, de compasiune şi simpatie, de încrederea în valorile rezistente ale sufletului omenesc. Povestirile sale — după cum se ştie — evocă sau zugrăvesc întâmplări şi oameni dintr-o epocă revolută, oameni de condiţie umilă de obicei, suferind toate nedreptăţile şi constrângerile unui regim nedrept, obligaţi adeseori să crească diform şi să trăiască într-un cumplit primitivism. Agârbiceanu a avut pentru astfel de personaje* obidite *o privire sigură şi înţelegătoare, de o rară căldură poetică, lipsită însă de idilism; aici atinge culmile artei sale, dăruind literaturii noastre o serie de tablouri realiste de o adâncă frumuseţe, care prin specificul lor, prin culoarea şi accentul lor, întregesc peisajul poetic naţional.*

Iată două povestiri, una despre o femeie sărmană (Fefeleaga)*, cealaltă despre un cal bătrân şi orb* (Cerşitorul)*. Câtă nobleţe şi umanitate cuprinde fiecare din ele! Despre Fefeleaga s-au rostit multe aprecieri elogioase şi e socotită pe bună dreptate o capodoperă a prozei noastre scurte. Ea face parte dintre bucăţile pe care le citeşti şi le reciteşti, cu uimirea de a găsi în acel univers restrâns al eroinei atâtea lucruri nebănuite, cu înţelesurile şi amara lor frumuseţe. Privirea noastră, formată la şcoala cinematografului şi deprinsă cu observarea mai atentă a amănuntelor semnificative, a detaliilor discrete, dar grăitoare, vede în* Fefeleaga *un*

film de o tragică măreţie, adecvat şi celor mai moderne exigenţe, prin sobrietatea mijloacelor utilizate, prin atmosfera lui pătrunzătoare. Aceasta e numai una din sugestiile pe care ţi le propune astăzi povestirea amintită. Pentru un cineast, aci se află un filon ce merită a fi exploatat, putând duce la rezultate din cele mai fericite.

Cerşitorul*, povestea calului bătrân şi orb, părăsit de stăpân să-şi caute singur hrana, e la fel de tristă, pentru că soarta acestui animal se confundă, de fapt, cu soarta multor oameni pe care Agârbiceanu i-a descris în alte povestiri, arătându-i în aceeaşi stare jalnică, inumană, la periferia vieţii şi a societăţii. E un poem al durerilor mute, neluate în seamă, cum puţine s-au scris la noi. Aş spune, ca încheiere, că trebuie să luăm mai mult aminte la aceste frumuseţi care trec pe lângă noi şi nu le observăm, la posibilităţile şi învăţătura ce se ascund în numeroasele povestiri ale maestrului. E o lume care nu a rămas numai un document de epocă; ea trăieşte în filele scriitorului sărbătorit şi ne solicită dragostea şi fantezia.*

Victor FELEA, Citindu-l pe Agârbiceanu*, în* Steaua*, XIII, nr. 9, septembrie 1962.*

Există ... numeroase aspecte în povestirile lui Agârbiceanu care arată că el ştie să utilizeze cuvântul în vederea obţinerii unor efecte artistice. Eroul din povestirea Dragoste veche *revine la aceeaşi idee, pe care o exprimă într-o formulare aproape invariabilă şi care ilustrează imposibilitatea de a evita ratarea. Alteori, ca în povestirea* Popa Vasile*, Agârbiceanu aruncă lumină, doar prin câteva frânturi de frază, asupra unui teritoriu vast al suferinţei omeneşti.*

Oralitatea este, fără îndoială, una din trăsăturile caracteristice ale stilului lui Agârbiceanu, cum este şi a lui Slavici, predecesorul său. Oralitatea apare în primele scrieri căutată, uneori, chiar cu insistenţă. Pornea, când proceda aşa, de la ideea că scria „frumos“, pe câtă vreme, prin excesul de oralitate, nu făcea decât să încetinească istorisirea întâmplărilor. Locuţiunile populare îi sunt la îndemână şi, cum lumea evocată este cea de peste munţi, cuvintele cu circulaţie locală se întâlnesc frecvent. Particularităţile de grai local nu par, însă, să fie în opera sa mai numeroase decât în cea a lui Sadoveanu şi chiar Gala Galaction. Nu aceasta este însă problema principală. Agârbiceanu face, comparativ cu alţi scriitori, o prea mare risipă de cuvinte. Ea se explică prin nerevenirea asupra manuscriselor, prin nesupunerea lor la reelaborări. Şi tocmai acestea fac gloria marilor artişti ai cuvântului.

Dimitrie VATAMANIUC, Povestirile, *în* Ion Agârbiceanu*, Bucureşti,*

Editura Albatros, *seria* Micromonografii, *1970, p. 84.*

Povestirea lui Agârbiceanu cucereşte adeziunea noastră, reînnoită şi inepuizabilă ca satisfacţii estetice, deoarece constituie un univers uman divers şi convingător prin dramatismul fiecărei vieţi în parte, şi pentru că, aidoma povestirii de totdeauna, ne invită la reflecţia despre valorile ireductibile ale fiinţei. Femei muncite de necazuri, din aceeaşi lume cu Fefeleaga (Vârvoara, Copilul Chivei), *oameni înfrânţi şi loviţi de viaţă, ajunşi la capătul rezistenţei lor fizice* (Fişpanul, Săracul Toni), *sunt în acelaşi timp portrete definitive. Scriitorul este un portretist şi a învăţat arta lui din creaţia marilor realişti ai secolului al XIX-lea. Unele au dimensiuni de simbol sau reclamă un strâns paralelism cu limbajul plastic.* Bunica *aduce-aminte de procedeele picturii flamande, de tonurile ei întunecate şi exacte, de sobrietatea ei, în general. În schimb* Bunica Iova *ne duce cu gândul spre pasta mai luminoasă şi mai fluidă a picturii veacului trecut.*

Agârbiceanu e adesea cehovian, asociindu-ne o literatură a provinciei (Maupassant, bunăoară). O inevitabilă apropiere se impune când e vorba de povestirea inspirată din mediul micilor slujbaşi. Pictura acestui mediu reţine automatismul sufletesc şi epuizarea, vidul interior sau anchilozarea, paralizarea şi atrofierea sentimentelor generoase proprii omului. O anume democratizare sufletească e însoţită de reacţii dezarticulate de fantoşe, de unde nota depresivă prezentă şi la Cehov. (Bolnavii, Dragoste veche, Întârziatul, O zi rea).

Se pot explica unele geneze, deoarece câteva povestiri prevestesc (tematic sau prin structuri pregătitoare) unele opere mai ample de mai târziu. Arhanghelii *nu e străin de povestiri cu întâmplări triste* (Duhul băilor, Costinaş), *sau de altele prefigurând datele conflictului: consecinţele îmbogăţirii.* Vâlva băilor *şi, mai ales,* Lada *(cu tot caracterul ei vizibil didacticist) pregătesc motivele din roman.*

Şi în aceeaşi direcţie a observaţiilor de mai sus, un număr compact de povestiri pregătesc nervul satiric şi liniile caricaturale dedicate stigmatizării acide a micii şi marii burghezii româneşti din Transilvania. În tradiţia unui Caragiale, scriitorul ardelean (bun cunoscător şi al literaturii ruse din secolul trecut) dezvăluie neputinţa micii burghezii de a reuşi în viaţă, deşi voinţa de parvenire îi decide acţiunile (Milionul). *Sau condamnă ipocrizia burgheză, filistinismul ei moral* (Morala publică, Un candidat, Distanţa în societate etc.).

Cele mai multe din aceste povestiri de tip satiric au valoarea unui exerciţiu pentru romanele sale, dintre care Sectarii *este un moment interesant în aria romanului satiric (operând cu modalităţile pamfletului).*

Ion VLAD, Treptele povestirii *[II].* Miraculoasele însuşiri ale povestirii: I. gârbiceanu, *în* Descoperirea operei*, Cluj, Editura Dacia, 1970, p. 140-141.*

Multe volume de nuvele şi schiţe ale scriitorului Ion Agârbiceanu sunt consacrate în temei vieţii satului, cu ţărani apăsaţi şi obijduiţi până la sânge de neomenoasele rânduieli capitaliste. Durerile sfâşietoare ale sufletelor simple nu degenerează niciodată sub pana scriitorului în melodrame. Agârbiceanu, după cum a menţionat critica, are un desăvârşit tact artistic. Două din nuvelele lui Agârbiceanu, Fefeleaga *şi* Luminiţa, *pot fi considerate flori nu numai ale nuvelisticii române, ci şi ale celei universale.*

Prin umanizmul şi poezia lor suavă multe din schiţele şi nuvelele lui Agârbiceanu ne amintesc de nuvelele marelui scriitor italian Giovanni Verga, în care, la fel, lirismul şi realizmul se contopesc în chip desăvârşit. Iată de ce culegerile de nuvele ale scriitorului s-au bucurat şi se bucură de o mare popularitate printre cititori.

Vasile COROBAN, Ion Agârbiceanu — Studii, eseuri, recenzii*, Chişinău, Editura* Cartea moldovenească*, 1968, p. 303—304.*

Dacă tragediile trăite de atâtea femei de la oraş în epoca lui Ion Agârbiceanu nu fac obiectul interesului său, povestirile inspirate din viaţa satului sunt rareori lipsite de tenta mohorâtă a tristeţilor de tot felul care covârşesc sufletul femeilor din Transilvania acestei epoci.

Sătencele din proza lui Ion Agârbiceanu sunt îmbătrânite de suferinţe şi sărăcie, biete epave umane, victime ale unor patimi mărunte, crescute ca plantele veninoase în mediul întunecat de neştiinţă al satului de altădată. Mătuşa Stana, altădată doftoroaia satului, a rămas singură pe lume şi s-a dedat beţiei. În monologul ei poticnit, mai pâlpâie încă o firavă lumină a conştiinţei: „Să te-mbeţi ca beutorii!... Ticăloasă!...“

O Nuţă adulteră, o noră răutăcioasă, o soacră rea, o babă Mâie, zăcând pe patul ei imund, cu suprema dorinţă de a muri cu lumânarea aprinsă, sunt câteva din chipurile pe care cade fugara lumină a interesului, desprinzându-le o clipă din fresca ternă a satului, refugiat în eresuri şi bigotism. Nuvela Stana *este un mic roman cu o puternică tensiune psihologică, purtător al mesajului de condamnare a războiului care distruge şi dezumanizează, sfărâmând cele mai puternice legături de familie, dezlănţuind instinctele cele mai josnice. Numai în contextul războiului setea bestială de plăceri a Stanei ajunge să calce în picioare sentimentele tuturor, oprobriul satului întreg şi toate îndatoririle ei de soţie şi mamă.*

Poate că în toată proza scurtă a lui Ion Agârbiceanu un portret mai migălit ca al Bunicăi [...] nu găsim: „Bărbia galbenă, încreţită, se reazimă de ştergarul alb înnodat sub ea, de pieptul tras înăuntru, iar deasupra bărbiei, gura largă stă smerit închisă, păzită de nasul lung, fără culoare. Cele două puncte de argint viu, ce licăresc mereu din fundul capului, par două luminiţe depărtate, ce bat în stingere. Pe obrajii vechi, din mijloc, pornesc încreţiturile — o mulţime — şi trag spre coada ochiului. Altfel, izvorând de la îmbinarea nasului cu umerii obrajilor, se răsfiră pe toată faţa, ca tot atâtea râuleţe. Ştergarul alb e tras până peste frunte. Nici un fir din cuviosul argint al bătrâneţelor nu scapă de sub acoperământul lui. Cele două dungi uşoare de sprâncene rare se tot ascund şi iară ies de sub învelişul alb."

Una dintre cele mai puternice creaţii ale acestui scriitor însă este Fefeleaga. Ceea ce dă acestui personaj maximă capacitate de a răscoli sufletele ... este tocmai execuţia lui lapidară. În faţa noastră, Fefeleaga trăieşte ultimul act al cutremurătoarei sale drame. Cu chip imobil, ca de statuie, pe care nici un gând şi nici o simţire omenească nu se mai reflectă, Fefeleaga poate fi luată în tragicul cuplu pe care-l alcătuieşte cu Bator, anexa neînsufleţită a calului care poartă povara. Munca istovitoare, batjocura şi nedreptatea n-au înfrânt-o. Dragostea pentru soţul şi copiii ei, măcinaţi de oftică, a susţinut-o. De-a lungul unei vieţi întregi, singurele evenimente au fost înmormântările succesive, sporind încremenirea chipului şi pustiul din sufletul ei. Dar azi, când ultimul copil — Păuniţa — ia drumul cimitirului, resortul automatului se frânge şi o undă de lacrimi îi umezeşte ochii. Podoabele de înmormântare le va avea tot cu ajutorul singurului ei prieten, Bator, şi recunoştinţa faţă de cal îi umezeşte a doua oară ochii.

Nici fetele tinere din povestirile lui Agârbiceanu, prinse în aceeaşi perioadă istorică, nu au parte de un destin mai fericit. Puţine dintre ele trec pe ecranul operei, în primăvara vieţii, zâmbind. Cele mai multe par desprinse dintr-un coşmar dantesc.

Lina n-a avut tinereţe, natura n-a pus nici un farmec în fiinţa ei. Părinţii au murit amândoi de oftică; trei dintre fraţi s-au risipit în lume după pâine. Ea a rămas să-l îngrijească pe Ion, bolnav şi el, cerşind lapte de la vecine. După moartea lui, cu mintea rătăcită de lipsuri şi deznădejde, intră păzitoare la vaci, dar în curând sfârşeşte în patul îngheţat din coliba pustie.

Sora lui Simion e schilăvită din tinereţe de propriul ei frate, ca să-i lase lui averea. A venit în cârji să se împărtăşească, nădăjduind că o va ierta Dumnezeu de suferinţe. În mintea ei de sclavă mutilată, silită să stea în duhoarea din coşarul mieilor, nu încape decât un gând: să nu-i iasă vreun

miel din coşare când va deschide uşa. Blestemele cumnatei ar mânia-o şi ar fi păcat, că a luat împărtăşanie.

Eroinele lui Ion Agârbiceanu, în fresca prozei sale, îşi înscriu patetica mărturisire despre o epocă dureroasă a satului românesc şi dezvăluie capacităţile de narator şi portretist ale acestui fecund scriitor.

Emilia Şt. MILICESCU, Eroinele lui Ion Agârbiceanu*, în* Ramuri *nr. 1, ianuarie 1980.*

În concentrarea beletristică şi în profunzimea ei umană, Fefeleaga *(1908) este esenţială ca o fabulă de Esop şi problematică precum* Moartea lui Ivan Ilici*. În puţinătatea ei formală, model artistic asemenea poemului* Lacustră *de Bacovia. Căci există la Agârbiceanu un realism elementar şi sintetic, ce dă viziunilor sale epice o densitate pe care nu o au decât ideile poetice şi care este de fapt propriu naraţiunii populare.*

Ion NEGOIŢESCU, Istoria literaturii române, *Editura* Minerva*, Bucureşti, 1991, p. 201.*

...Ion Agârbiceanu... este mai ales un observator al vieţii de toate zilele, în tradiţia lui Ioan Slavici, nu fără afinităţi cu reprezentanţii şcolii naturaliste şi debitor marilor prozatori ruşi, în special Dostoievschi. Ferindu-se de orice idealizare, scriitorul alcătuieşte, pe cea mai întinsă porţiune a nuvelisticii sale de inspiraţie rurală, — după un debut romantic cu De la ţară *(1906), — o pânză vastă pe care se înşiruie privelişti de infern. Închegate, obişnuit, fiecare în jurul a câte unui singur personaj, naraţiunile recrutează din adâncurile obscure ale satului de pe vremuri o diversitate de figuri omeneşti reduse la numitorul comun al suferinţei, înfăptuind o galerie vastă de portrete în cărbune. Fiecare portret este chipul unei dureri. Nu rareori, străbătând imensa colecţie de portrete întunecate, atenţia cititorului e izbită violent de adevărate viziuni de coşmar, desprinse parcă din tablourile lui Goga...*

Dumitru MICU, Scurtă istorie a literaturii române*, vol. 1, Editura* Iriana*, Bucureşti, 1994, p. 351.*

Scriitor inegal şi monoton, Agârbiceanu rămâne totuşi un pictor original, fie şi miniaturist, al lumii transilvane, al Fefeleagăi *şi al hocmanilor din minele de aur din Ţara Moţilor, un povestitor remarcabil când aşterne peste realitate o lume de fantasme şi de închipuiri.*

Al. PIRU, Istoria literaturii române*, Editura* Grai şi suflet — Cultura

Naţională*, Bucureşti, 1994, p. 143*.

Plasat între două din monumentele prozei româneşti — Ioan Slavici şi Liviu Rebreanu —, Ion Agârbiceanu se detaşează totuşi net de profilul acestora: mai îndrăzneţ prin proiectele-i epice decât Slavici, dar mai puţin adânc în sondajele psihologice şi sociale decât Rebreanu, el e mai liric decât amândoi, mai receptiv e la zona de fantastic şi de mister a lumii ţărăneşti, păstrând totuşi o atitudine candidă, optimistă şi tonică în faţa existenţei. Spiritualismul viziunii şi atracţia pentru temperamentele pasionale îl apropie de Gala Galaction, cu care împărtăşeşte condiţia de scriitor-prelat, mai puţin manifest în abordarea laturii speculative-mistice şi savant-teologice prezentă în opera confratelui său. El rămâne mai aproape de percepţia cosmică „păgână" a lui Mihail Sadoveanu, cu a cărui operă se înrudeşte printr-o comună sensibilitate ţărănească şi o identificare cu formele vechii noastre civilizaţii rurale. Masivitatea cantitativă a creaţiei, vasta ei geografie, varietatea topologică şi îndelunga prezenţă în mişcarea literară a secolului îl impun pe Ion Agârbiceanu ca pe unul dintre prozatorii români cei mai semnificativi, prin viziune, etos şi specific naţional.

Mircea ZACIU, Ca o imensă scenă, Transilvania...*, Editura* Fundaţiei Culturale Române*, Bucureşti, 1996, p. 227*.